

NĚKTERÉ PROBLÉMY DÁLKOVÉHO STUDIA NA VYSOKÉ ŠKOLE

Dálkové studium na vysokých školách se stává stále běžnější formou, jak pracující získávají a doplňují svoje vzdělání a kvalifikaci. Je důsledkem požadavku socialistické společnosti po zlepšení kvality kádrů; neboť čím vyspělejší budou pracující, tím větší bude jejich přínos ke zlepšení životní úrovně a k vybudování socialistického řádu. Vývoj ukazuje, že tato forma přestane patřit k tzv. mimořádným formám studia a stane se pro některé obory formou běžnou.

Proto je nutno na základě dosud získaných zkušeností dálkové studium tak organizovat a vypracovat takové metody, které by vedly ke zdárnému ukončení vysokoškolského studia co nejhospodárněji, to znamená v nejkratším čase s nejmenšími ztrátami lidské energie produkovat kvalitní absolventy.

V této studii se pokusím přispět k řešení uvedených úkolů a zaměřím se na konec na dálkové studium zvláště fyziky na Vysoké škole pedagogické a institucích, které tento úkol po ní přebírají. Budu čerpat jednak z materiálu, který jsem získal jako referent dálkového studia pro 2. stupeň na katedře fyziky, jednak jako dlouholetý konzultátor a examinátor. Za podklad nechť slouží sledování průběhu studia dálkových posluchačů fyziky, kteří byli zapsáni ve studijním roce 1956/57 na Vysoké škole pedagogické v Praze ve střediscích dálkového studia v Praze, v Ústí n.L. (pokračování v Teplicích), v Hradci Králové a v Pardubicích (střediska splýnula v pardubickém) a v Liberci. Sledovat soustavně studium dříve zapsaných posluchačů nebylo možno pro neúplnost materiálu. Výsledek je shrnut do přehledné tabulky.

Ročník:	I.	I.	II.	III.
Středisko:	Zapsáno 1956/7	Odpadlo během roku bez zkouš.	1957/8	1958/9
Praha	100 %	21 %	45,4 %	27,3 %
Ústí-Teplice . . .	100 %	62,5 %	37,5 %	0 %
Hradec-Pardubice .	100 %	23 %	58,2 %	18,2 %
Liberec	100 %	57 %	14,3 %	14,3 %

Z tabulky vyplývá, že z posluchačů zapsaných v r. 1956/7 do I. ročníku (100 %) dochází do III. ročníku normálním postupem skromné zlomky 27,3 %, 0 %, 18,2 %, 14,3 %. Tento výsledek neudává ještě jaké procento úspěšně ukončí studium závěrečnou zkouškou. Dalo se zjistit, že z posluchačů, kteří byli v pražském středisku ve III. ročníku v r. 1957/8, bylo promováno do roka po absolutoriu 18,2 %. Z posluchačů, kteří byli ve III. ročníku zapsáni o rok dříve, bylo promováno do dvou let po absolutoriu celkem 35,5 %. Dále vyplývá z přehledu, že „úmrtí“ při přechodu do následujícího ročníku je okolo 50 % (vyjma Teplice).

Značné je také procento posluchačů, kteří zanechali studia během I. ročníku, aniž se podrobili jakékoliv zkoušce. Je pozoruhodné, že uvedené zjevy se projevily nepříznivěji ve střediscích pohraničních (Teplice, Liberec), než vnitrozemských (Praha, Pardubice), což není jistě bez objektivní příčiny. Posluchači, kteří zanechali studia během I. ročníku, se objevují někdy opět mezi nově zapsanými posluchači po několika letech. Stejně i posluchači, kteří odpadli později. Projevuje se to v žádostech o uznání absolvovaného studia a vykonaných zkoušek.

Příčiny této „úmrtnosti“, pokud se dají z materiálu určit, jsou většinou toho rázu, že by jim bylo možno ve značném počtu případů předejít vhodnými opatřeními, z nichž některá ve druhé části této studie navrhuji. Třebaže základem této práce je sledování průběhu studia posluchačů fyziky, lze mnohé z uvedených příčin se značnou pravděpodobností zevšeobecnit i na ostatní obciry dálkového studia a vyvodit z nich některé všeobecné závěry. Okolnosti, týkající se speciálně pedagogického studia fyziky, jsou uvedeny odděleně ve třetí části této studie.

Příčiny nezdarů u našich dálkových posluchačů, které se nejčastěji vyskytují, lze shrnout a konkrétnizovat v těchto bodech:

1. Nesprávné představy o dálkovém studiu.
2. Slabé předběžné znalosti ve zvoleném oboru studia.
3. Nesoustavnost studia.
4. Nekritičnost a malá svědomitost posluchačů.
5. Vzdálenost od konzultačního střediska.
6. Nedostatek času ke studiu.
7. Neuspořádané rodinné a bytové poměry.
8. Nemoc, mateřství, vojenská služba.
9. Nesprávný výběr studujících.
10. Nedostatek studijních pramenů.
11. Nedostatečná koordinace studijní látky.

Příčiny uvedené v bodech 1—8 mají celkem platnost všeobecnou, zatímco příčiny uvedené v bodech 9—11 se týkají převážně studia fyziky.

Přistupme nyní k bližšímu rozboru jednotlivých příčin:

1. Důsledky nesprávné představy o dálkovém studiu se projevují hned v I. ročníku: Velké procento zapsaných posluchačů odpadá během studijního roku, aniž se vůbec odhodlali podrobit se jediné zkoušce. Tak ve středisku Praha odpadlo během I. ročníku 18,2 %, tedy téměř pětina během studijního roku 1956/7. Ve středisku Ústí n. L. odpadlo v tomto roce dokonce 62,5 % a ve střediscích Hradec Král. a Pardubice 34,8 % a ve středisku Liberec 42,8 %. Je patrné, že tento zjev se projevuje značně opět v mimopražských střediscích, zvláště pohraničních.

2. Slabé předběžné znalosti ve zvoleném studijním oboru jsou další příčinou neúspěchu. Ukázaly se již při přijímacích pohovorech: Vycházelo najevo, že posluchači hlásící se ke studiu na vysoké škole, neovládají často ani látku, která se požaduje při maturitní zkoušce na jedenáctiletce a dokonce někteří ani látku 8. třídy.

3. Posluchači, kteří byli přijati a zapsáni, nestudují až na vzácné výjimky soustavně. Jednak se nezúčastňují pravidelně konzultací a docházejí-li, považují je většinou za přednášky. Dálkové studium předpokládá však soustavnou práci podle plánu, který je posluchačům na počátku běhu oznámen, aby mohli přicházet

na konzultace seznámení s konzultovanou látkou. Z největší části se tak neděje, jak už bylo řečeno. Tím je způsobeno, že se látka ke studiu posluchačům hromadí. To vede k nevítanému způsobu studia, totiž nárazově před zkouškami. Zpracování studijní látky je pak povrchní a neúplné, což se zase projevuje při dílčích zkouškách velkým počtem těch, kteří se buď vůbec nedostaví, nebo nevyhoví požadavkům zkoušky, popříp. dosáhnou jen známky 3. stupně.

4. Nesvědomitost a nekritičnost posluchačů se projevuje často při zkouškách, kdy posluchači přistupují ke zkoušce s kusými znalostmi základních faktů. Proto zkouška končívá neúspěšně. Spoléhají často na náhodu nebo považují zkoušku za pouhou formalitu. Dokonce se považují za poškozené a uražené, skončí-li zkouška neúspěšně.

5. Další vážnou překážkou bývá značná vzdálenost od konzultačního střediska. Mnozí z posluchačů dojíždějí až z nejdlejších míst pohraničí s nepříznivým spojením. Projedou proto vlakem celou noc přede dnem konzultace. Je nutno s uznáním ocenit tuto snahu, ale současně přemýšlet o způsobu, jak překážku odstranit.

6. Často bývá uváděn, jako příčina nezdaru, nedostatek času ke studiu. Závody neposkytují svým zaměstnancům dostatečné úlevy, ani morální nebo hmotnou podporu. Např. ministerstvo školství vydalo sice směrnice školským orgánům jak umožnit dálkové studium učitelům. Podle sdělení posluchačů není tato směrnice školskými orgány všude plněna. Posluchači bývají přesto pověřováni často úkoly a povinnostmi, které jim dálkové studium ztěžují nebo znemožňují.

7. Také neuspořádané poměry bytové a rodinné působí jistě neblaze na průběh studia postižených posluchačů. Důsledky toho se projevují zvláště u posluchačů mladších.

8. V menší míře bývá příčinou zdržení popřípadě přerušení dálkového studia déletrvající nemoc, mateřství u žen, vojenská služba u mužů. Posluchači, povolání k vojenské službě se z největší části po jejím ukončení k přerušenému studiu vrátili. Samozřejmě narazili na těžkosti způsobené dvouletým přerušením.

Ve studiu učitelství, zvláště fyziky, se uplatňují mimo to ještě tyto příčiny:

9. Nedostatek učitelů přírodních disciplín, zvláště fyziky a matematiky, nutí školské orgány k tomu, že vyučování těmito předměty svěřují učitelům, kteří jsou právě k dispozici, takže často nerozhoduje, a ani rozhodovat nemůže, odborná kvalifikace. Učitelé přebírají povinnost vyučovat těmito předměty také proto, aby se udrželi na určité škole. Mnozí jsou také z podobných důvodů školskými orgány důrazně k dálkovému studiu vyzýváni bez ohledu na jejich zájmy a schopnosti.

10. Pro studium fyziky je nedostatek studijní literatury. Ačkoli je literatura uváděna současně s plánem konzultací, lze ji opatřit nesnadno, zvláště těm, kteří jsou svým zaměstnáním vázáni daleko od krajských a okresních měst. Potřebná literatura je vydávána v menších nákladech a bývá brzy rozebrána. Typickým příkladem je Horákova kniha „Základy technické fyziky“.

11. Nedostatečná koordinace studijní látky je pravděpodobně specialitou studia fyziky v kombinaci s matematikou. Bude podrobněji probrána v oddíle týkajícím se fyziky.

Účinnost jednotlivých příčin je různá a závisí na stadiu studia: Na počátku se hlavně projevují první dvě, totiž nesprávné představy o dálkovém studiu a slabé předběžné znalosti, u fyziky též nesprávný výběr, a to značným procentuálním odpadem v I. ročníku vůbec a zvláště bez jediné zkoušky. Znamená to sice samostatný výběr posluchačů, schopných dalšího studia, ovšem za cenu marné roční práce, dojíždění a ztraceného času. Nedostatek studijních pramenů je možná jen

specifickým zjevem pro studium fyziky. Projevuje se během celého studia, ale nejvýrazněji v I. ročníku, kdy studijní prameny jsou opatřovány poměrně značným počtem zájemců, ale zůstanou pak z velké části nevyužity. Nesoustavnost studia je velmi častým zjevem ve vyšších ročnících. Tam způsobuje další procentuální odpad z posluchačů, kteří prošli prvním kolem výběru v I. ročníku a mají tedy schopnosti ke zdárnému dokončení studia. Nekritičnost a malá svědomitost je typickým znakem mladší generace. Je příčinou méně častou, ale nikoliv vzácnou.

V předchozí části této studie jsem uvedl hlavní obecně platné příčiny nezdaru dálkového studia. Jak vyplývá z prozkoumaného materiálu jsou neúspěchy dosti časté, a proto je nutné se nad nimi často zamýšlet a hledat možné prostředky k odstranění tohoto zjevu, který znamená velké ztráty lidské energie a času, jak studujících, tak i pedagogických pracovníků. Stejně je třeba posuzovat příliš velký počet odpadajících během studia. Finanční náklady, které socialistická společnost tak ochotně poskytuje, aby dálkové studium umožnila, nepřinášejí pak odpovídající výsledky. Stejně čas a energie, vynaložená až do neúspěšného dokončení studia, přerušení nebo opakování, které nejsou jen výjimečným zjevem, lze označit za nehospodárné zacházení národním majetkem. Příčiny dílčích či naprostých nezdarů, které byly v předchozí stati uvedeny, je třeba analyzovat a rozlišit do dvou skupin: Takové, které jsou zavinovány nesprávnou organizací a prováděním dálkového studia, lze úplně nebo alespoň částečně odstranit opatřením školských institucí. Druhé jsou zavinovány posluchači samými a pak i z toho je nutno vyvodit důsledky.

K jednotlivým bodům, v nichž jsem uvedl hlavní příčiny nezdaru dálkového studujících, připojuji nyní svoje návrhy jak jim předejít, popř. je vůbec vyloučit.

1. Nesprávné představy o průběhu a požadavcích dálkového studia je možno uvést na pravou míru vydáním krátké informativní publikace, která stručně a přehledně uvede:

- a) předpokládané vědomosti vyžadované popř. při přijímacím pohovoru.
- b) časový rozvrh dálkového studia. Musí obsahovat přesné údaje o tématech studia a konzultací v jednotlivých semestrech.
- c) pracovní a zkušební povinnosti posluchačů: které písemné či jiné úkoly je třeba vypracovat a kdy odevzdat. Termíny zkoušek výslovně uvést.
- d) jiné studijní povinnosti jako prázdninové kurzy, soustředění apod.
- e) poučení o opravných prostředcích.
- f) ostatní organizační pokyny.

Tuto publikaci bylo by záhodno poskytnout všem institucím, které organizují dálkové studium v takovém množství, aby byla přístupná každému zájemci. Nutným předpokladem zdaru dálkového studia je pracovní disciplína. Dodržování studijního řádu je nutno bezpodmínečně vyžadovat, výjimky povolovat jen ve zcela mimořádných případech věrohodně doložených. Tato striktnost, zdánlivě byrokratická, pomůže však bezesporu posluchačům samým.

2. Slabé, popř. nedostačující znalosti ve zvoleném oboru zatěžují, někdy znechucují nebo dokonce znemožňují u některých jedinců další studium; a pokud nedojde nakonec k zanechání studia vůbec, vede k chatrným výsledkům. Výběrové řízení se dosud provádělo přijímacím pohovorem. Při něm je třeba bezpodmínečně žádat znalost látky v rozsahu dosavadní jedenáctiletky. Zájem není ovšem na tom, aby při přijímacím pohovoru nevyhověl velký počet posluchačů, nýbrž právě naopak. Proto musí být zájemci předem informováni o zkušebních požadavcích v navrhované informační brožuře, aby mohli včas upevnit a doplnit svoje znalosti. Bylo by velmi užitečné při střediscích dálkového studia uskutečnit kurzy, jejichž

účelem by bylo soustavné zopakování látky. Délka této přípravy by musila činit nejméně jeden semestr.

3. a 4. Závažným požadavkem na dálkové studium je jeho soustavnost, která u většiny posluchačů chybí. Jedná se tedy v první řadě o prostředky a opatření, kterými lze soustavnost v dálkovém studiu zavést a udržet. Taková opatření budou se sice zdát nepopulární posluchačům, ale budou sledovat jen jejich zájem. Zamezí nahromadění studijní látky za celé období okolo zkušebních termínů, zamezí dále povrchní a uspěchané zpracování látky a tím i slabý výsledek zkoušky. A co hlavní: zaručí solidní znalosti, které se musejí projevit v příští práci posluchačů a jejich výsledcích. Jak bylo v úvodní části konstatováno, ztrácejí často vinou nepřipravenosti posluchačů konzultace svůj pravý význam a stávají se zestručnělými přednáškami, má-li být vyměřeného času vůbec užitečně využito. Je tedy nutné zvolit takovou metodu, která by nutila dálkově studující k soustavné práci. Jednak je třeba zajistit a udržet pravidelnou účast na konzultacích i za cenu drastických opatření, např. neuznání semestru a nepřipuštění k dílčí zkoušce v případě nepravidelné účasti na konzultacích. K soustavnému studiu lze posluchače vést např. ukládáním dvou příkladů nebo otázek z látky v konzultaci probrané a jednoho příkladu z látky konzultace příští. O jejich odevzdání a kvalitě musel by konzultující vést evidenci. Je jisté, že tím by mu narostlo značné pracovní zatížení; proto by bylo nutno podle toho stanovit jeho pracovní normu. Jsem však přesvědčen, že by se tím značně přispělo ke zkvalitnění průběhu a výsledku dálkového studia, neboť by se takto dosáhlo určité soustavnosti. Doba vyměřená konzultaci mohla by být věnována nejdříve diskusi uložené úlohy a tím zopakování a doplnění probrané látky, dále rozboru a vysvětlení látky nové. Tak by konzultace plnily svůj pravý úkol. Ke zkvalitnění výsledků dálkového studia přispěje i zvýšení autority zkoušek. Přispěje k tomu také menší benevolence v povolování opravných termínů, s čímž mnozí posluchači předem kalkulují. Účast na prvním termínu měla by být povinná, povolení dalšího termínu závislé na ní. Vynechání prvního termínu mělo by být trpěno jen výjimečně. Povolování dalších termínů jen v případech vážně odůvodněných.

Dosavadní zkušební řád poskytuje dálkovým posluchačům o jeden opravný termín více než posluchačům interním. Je to vzhledem ke zvláštnosti a náročnosti této formy studia na místě. Dílčí zkoušky budou zvýšením soustavnosti studia vyžadovat menšího nárazového vypětí posluchačů před zkouškami. Část takto uspořené času a energie bude moci být věnována prohloubení studia. Ačkoliv uvažovaná opatření zdají se být drastická, ukazují dosavadní zkušenosti, že by takto odstranila četné příčiny zjevů, které jsou škodlivé nebo alespoň nežádoucí.

5. Otázku vzdálenosti od konzultačních středisek je nutno řešit rázně, aby vzdálenost od sídla vysoké školy nebyla překážkou účasti na dálkovém studiu. Je nutno provést pro dálkové studium decentralizaci a střediska rozmístit podle potřeby určitých územních oblastí, po případě velkých závodů průmyslových, zemědělských apod.

Pro pedagogické studium se situace značně zjednodušila zřízením pedagogických institutů. Novým uspořádáním sítě konzultačních středisek ve spojení s instituty v jednotlivých krajích bude tato obtíž značně zmírněna. Bude pouze třeba, aby krajská střediska pracovala podle jednotného plánu a měla jednotné požadavky zkušební.

6. Také otázku času ke studiu nutno vyřešit zásadně v širším měřítku. Různé závody a pracoviště různě chápou význam dálkového studia a také různě vycházejí

jeho posluchačům vstříc. Proto je třeba, aby řešení vyšlo z vrcholného orgánu, např. vlády jako usnesení a bylo případně podepřeno usnesením ÚRO.

Pro učitele-účastníky dálkového studia byly vydány ministerstvem školství směrnice o úlevách pro účastníky dálkového studia. Tyto jsou jen rámcové a jsou vykládány rozdílně různými orgány školské správy. Celkem lze říci, že nejsou plněny. Příčinou toho je v první řadě přemíra úkolů, které se v interní i mimoškolní oblasti škoie a tím i učitelům ukládají. Mají-li být takové úkoly plněny, je jistě obtížné poskytovat pronikavé úlevy některým učitelům, zvláště na školách s malým počtem sil. Je zase naopak neudržitelné nevycházet dálkově studujícím vstříc, nebo dokonce jim studium znemožňovat. Tyto dva protiklady je třeba vyřešit uvážením, z čeho vyplývá větší užitek společnosti a státu. Vyhliídka na získání kvalitních učitelů v nejkraťší době stojí jistě za uvážením. Znamenalo by to jednotně řešit tuto otázku všemi školskými orgány krajskými, okresními i vedením škol a zprostit po dobu studia takové učitele všech povinností mimo vlastní vyučování. Tuto výhodu bylo by ovšem nutno vázat na podmínku pro učitele, aby se zúčastňovali pravidelně konzultací a zkoušky skládali v termínu. Bylo by ovšem záhodno, aby měřítka byla ve všech krajích stejná. Podle usnesení ÚV KSČ z 23. dubna 1959 mají v budoucnu učitelé získávat aprobaci pro 6.—9. třídu zásadně dálkovým studiem při zaměstnání. Tím se stane i dálkové studium učitelů zjevem masovým a problémy, kterých jsem se v předchozím dotkl, budou i pro ně aktuální. Samozřejmě usnesení ÚV na některé z problémů poukazuje a nabádá k jejich vyřešení. Je to mj. otázka pracovních úlev. Vzhledem k tomu, že popud vychází z vrcholného orgánu strany, lze doufat, že otázka bude řešena zásadně a důkladně.

7. Vyloučit vliv neuspořádaných poměrů bytových či rodinných není přirozené v moci ani školské správy, ani učiliště. Záleží v první řadě na posluchači samém, zda se s touto překážkou dovede vypořádat. Protože v bytové výstavbě bylo nasazeno rychlejší tempo, lze doufat, že tato příčina začne nyní mizet. Vzniká však někdy domněnka, že tato příčina bývá často spíše výmluvou než pravým vysvětlením.

8. Třebaže nemoc je nutno dokládat potvrzením lékaře, nebývá vždy provázána pracovní neschopností. Také v tomto případě se často jedná spíše o výmluvu. Jinak způsobuje pracovní neschopnost, mateřství i vojenská služba přerušeni studia a tím jeho prodloužení, která má často za následek odpadnutí.

V předchozí části jsem provedl rozbor příčin, které působí nezdár v dálkovém studiu uvedených v bodech 1 až 8. Jejich platnost se s jistotou pravděpodobností vztahuje ke všem oborům dálkového studia. Rozbor příčin, které jsou v celkovém výčtu uvedeny v bodech 9 až 11, uvedu až ve třetí části této studie. Týkají se totiž hlavně pedagogického studia fyziky. V následující části chci shrnout a předložit některé náměty ke zlepšení průběhu a výsledku dálkového studia. Hlavní jejich zásady lze shrnout v těchto bodech:

1. Dálkové studium má poskytnout posluchačům možnost získat solidní vědní základy zvoleného oboru.

2. Absolventi dálkového studia musí se svými teoretickými znalostmi vyrovnat posluchačům interním.

3. Musí se tak stát způsobem nejehospodárnějším, tj. s maximálně možným využitím času a energie a s minimálními ztrátami.

4. Pracoviště a vzdělávací instituce musí svými prostředky tyto potřeby všestranně umožnit.

K jejich provedení uvádím několik námětů jak rázu organizačního, tak meto-

dickeho, které vyplývají ze zkušeností získaných při dosavadním způsobu provádění dálkového studia a z rozboru jeho kladných a záporných stránek.

1. Instituce dálkového studia necht' vypracují a vydají informativní publikaci o dálkovém studiu, obsahující časové rozvržení studijní doby po semestrech pro všechny studijní kombinace. Vedle toho musí obsahovat organizační pokyny. Publikace necht' je vydána v dostatečně velkém nákladu, aby byla přístupna každému zájemci o dálkové studium. Mezi organizačními pokyny necht' je také uveřejněn a vysvětlen výnos o pracovních úlevách pro účastníky dálkového studia. Tento výnos musí zabránit nadměrnému zatěžování dálkově studujících a poskytnout jim dostatek času ke zdárnému a včasnému ukončení studia. Na druhé straně má zavazovat účastníky, aby studium konali řádně a zkoušky skládali v předepsaných termínech. Odklady zkoušek, přerušování studia apod. necht' jsou povolovány jen výjimečně na doporučení vedení závodu a závodního výboru ROH. Tyto instituce bylo by záhodno informovat pravidelně, např. po ukončení studijního roku nebo semestru o průběhu studia každého účastníka. Tak by bylo možno předejít případnému zneužívání poskytnutých pracovních úlev.

2. Výběr osob vhodných k dálkovému studiu měl by se dít odpovědně v oblasti pracoviště na základě předběžných individuálních přihlášek a s ohledem na potřebu pracoviště i na schopnost uchazeče.

3. Všeobecně vzdělávací školy v krajských městech a pedagogické instituty budou pořádat pro vybrané posluchače nejméně jednosemestrový kurs, jehož kolem bude poskytnout možnost k doplnění a upevnění znalostí požadovaných od absolventů všeobecně vzdělávací školy. Při seriosním provedení takového kursu bylo by možno případně upustit od přijímacího pohovoru.

4. Pro dálkově studující musí být zajištěna studijní literatura v takovém množství, aby každý ji mohl získat ke své potřebě. Vydávání potřebného množství je ovšem třeba včas zajistit. Skripta by bylo záhodno vydávat centrálně, aby byla zaručena jednotnost a umožněn případný přechod do jiného střediska.

5. Přivtělením dálkového studia učitelství k pedagogickým institutům v krajích umožňuje častější konzultace než dosud. Prospěje to značně pravidelnému chodu studia. Otázka, kterou bude nutno řešit, jsou obory učitelství méně žádané, kde počet posluchačů dálkově studujících v jednotlivých krajích bude malý. To nastane ve všech oborech, jakmile stávající potřeby škol budou uspokojeny. Pak se jeví jako přijatelné řešení rozdělit dálkové studium mezi sousední kraje tak, aby určité instituty organizovaly dálkové studium jen pro určité obory. Přitom se naskytá další otázka, totiž problém jednotných zkušebních požadavků, což mluví pro centrální řízení dálkového studia z jednoho střediska nebo pro periodické porady vedoucích orgánů jednotlivých středisek. Zkušenosti dosud získané potvrzují potřebu jednotnosti, nemají-li vzniknout značné rozdíly v požadavcích a tím v úrovni jednotlivých středisek.

Nyní obrátím pozornost k otázkám, které se týkají převážně dálkového studia učitelství fyziky. Bude organizováno na pedagogických institutech pro učitelství na školách 2. stupně. Pro učitelství na školách 3. stupně bude prováděno na dobíhající Vysoké škole pedagogické a pak na universitách. Pro toto studium přináší předchozí rozbor některé speciální poznatky a důsledky. Některé se týkají vlastního studia, jiné pak stavu vyučování fyzice na všeobecně vzdělávacích školách:

V bodě 2. jsem uvedl slabé předběžné znalosti jako příčiny nezdarů studia vůbec. Zde chci upozornit, že tyto neznalosti bývají překvapující i u těch uchazečů o přijetí do dálkového studia fyziky, kteří tomuto předmětu na školách 2. stupně

vyučují. Dokazuje to, jak slabé kvality je na mnohých školách vyučování fyzice, je-li prováděno tak málo odborně vzdělanými učiteli. Současně ukazuje, že tito učitelé se ani nesnaží doplnit svoje odborné znalosti nutné k úspěšnému vyučování soukromým studiem. Lze si učinit představu o výsledcích takového učitele, jenž svůj obor nedostatečně ovládá. Proto je nutno tento nedostatek považovat za základní a na jeho odstranění věnovat co největší úsilí: Umožnit těmto učitelům, aby uvedené nedostatky odstranili dálkovým studiem, mají-li k fyzice kladný vztah a zájem. Protože nelze předpokládat, že by u nich výsledek přijímacího pohovoru byl uspokojivý, bylo by záhodno, aby i pro ně byly uspořádány opakovací kursy. Považuji k tomu za nejpožadovanější pedagogické instituty v krajích, kde by kursy měly formu předběžného roku nebo semestru. Řešení prostřednictvím krajských ústavů pro další vzdělávání učitelů je sice také možné, bylo by však méně účinné, neboť by mělo povahu dobrovolnosti. Vyžadovalo by nutně přijímací pohovor, který by mohl absolvováním kursů na pedagogickém institutu odpadnout. Zbývá provést rozbor příčin, které v celkovém výčtu jsou uvedeny v bodech 9 až 11 a týkají se převážně dálkového studia fyziky směru pedagogického.

9. Je to především otázka výběru posluchačů pro dálkové studium podle zájmu a zaměření. To ovšem záleží především na posluchačích samých. Podle toho by se měl řídit i postup školských a odborových orgánů při doporučování ke studiu. Rozhodne-li se školská správa doporučit určitého jedince, má se tím i zavázat k určitým úlevám pro něho na pracovišti. Měla by si proto vybrat takové osoby, které zaručují, že se tato investice vrátí ve formě kvalitního učitele a nezůstane po určité době mrtvou.

10. Nedostatek studijních pramenů je opravdu vážnou příčinou proč dálkové studium učitelů fyziky nebyvá dokončováno včas, nebo vůbec ne. Zjišťujeme-li počet dálkových posluchačů fyziky pro 2. stupeň, shledáme, že jde ročně do set. Z toho vyplývá značná potřeba studijní literatury, která by měla být uspokojována hned na počátku. Jde jednak o vysokoškolské učebnice, jednak o skripta. Bude-li nyní dálkové studium soustředěno do jednotlivých krajů, bylo by nejvýše nutné, aby knihovny institutů nebo středisek byly vybaveny dostatečným počtem vysokoškolských učebnic tak, aby bylo možno každému posluchači je poskytnout. Zmíněné učebnice lze velmi těžko zakoupit v Praze, natož v odlehlých místech. Studující, který si učebnici opatřil, se jí zpravidla nezbavuje, protože po ukončení studia má mu kniha sloužit k prohlubování a doplňování nabytých vědomostí, což lze jen vítat a doporučit.

Otázka skript je podle mého soudu řešitelná snáze. Skripta je možno považovat za prvotní materiál před studiem učebnic a odborných děl. Lze je snadněji vydávat než normální literaturu a v počtu, který lze předběžně předvídat. Bylo by nejschůdnějším řešením, aby střediska dálkového studia je měla pro každého posluchače, takže by je každý mohl zakoupit přímo ve středisku. Znamenalo by to značné ulehčení pro posluchače, kteří jsou povoláním vázání na odlehlá místa. Bude proto třeba, aby potřebná skripta byla připravována a vydávána v dostatečném nákladu. Studium a konzultace budou pak spočívat na pevném základě.

11. Na posledním místě uvádím velmi důležitý požadavek lepší koordinace studijní látky pro jednotlivé kombinace. Protože mám na zřeteli studium fyziky, jedná se o koordinaci s matematikou, která není dobře provedena ani ve studiu interním. Matematika je pro fyziku nepostradatelnou a nutnou pomůckou ke studiu, proto je žádoucí, aby dávala studujícím fyziky v pravý čas vědomosti, jež pro studium fyziky potřebují. Naopak ale, aby se fyzika přizpůsobila možnostem matematiky. Není tajemstvím, a je pravidlem, že interní posluchači fyziky jsou

ve cvičeních a úvodních přednáškách z fyziky často seznamování s potřebnou látkou z matematiky dříve, než v přednáškách matematických. Jedná se víceméně o pouhý formalismus, jenž není žádoucí. Situace dálkově studujících je o to horší, že ani tento „podloudný“ způsob není při konzultacích pro nedostatek času možný, takže studující stojí před mocnou překážkou, která jejich práci brzdí.

Pozornosti zasluhuje také forma konzultací při dálkovém studiu fyziky, neboť fyzika se od ostatních oborů liší svou experimentální povahou. Proto je záhodno konzultace z fyziky doprovodit alespoň po probrání určitého uzavřeného úseku experimentálními demonstracemi základních pokusů probírané látky. Vzhledem k časovému omezení je nutno ovšem vybrat k tomuto účelu pokusy opravdu základního významu, kterými by byla demonstrována studijní látka synchronně se svým probíráním.

Posluchač musí ovšem získat také znalost a dovednost v provádění pokusů a v měření. Tato otázka je dosud řešena v kursech, které jsou pořádány pro posluchače dálkového studia o prázdninách. Za nynějšího stavu, kdy dálkově studují učitelé v činné službě při svém zaměstnání, je toto řešení jediné možné. Nebylo by však ideální, neboť v několika dnech je absolvována látka velmi rozsáhlá. Proto by bylo záhodno při nové úpravě dálkového studia upravit také experimentální stránku a to tak, že bude rozvržena na častější termíny alespoň po každém semestru. Technika školních pokusů je vůbec slabou stránkou dnešního vyučování fyzice i u absolventů studia interního; tím více u absolventů studia dálkového, které skýtá posluchačům v tomto směru menší možnosti. Při svých přednáškách z experimentální fyziky pro interní posluchače Vysoké školy pedagogické jsem si po tři semestry zjišťoval, jak určité základní pokusy byly na jedenáctiletkách demonstrovány. Ukázalo se, že experimentální stránka fyzikálního vyučování je překvapujícím způsobem zanedbávána i v oboru vypočtené základní. Proto je nutno na dálkovém studiu tomuto zjevu předejít tak, že posluchači budou mít možnost seznámit se dostatečně s experimentální technikou. Bylo by v zájmu věci, kdyby pedagogické instituty pořádaly pravidelně, např. po třech letech, kursy experimentální fyziky s nově zaváděnými pomůckami pro všechny učitele fyziky v příslušném kraji.

Nakonec věnujme pozornost náplni dálkového studia fyziky. Můžeme se v tomto ohledu opřít o zkušenosti, získané za několik let: Studijní plány pro fyziku, jak byly v platnosti na Vysoké škole pedagogické, se vcelku osvědčily. Byly soustavně upravovány na základě získávaných zkušeností a nabyly takto rázu jisté dokonalosti. Nebylo by tedy třeba úprav a změn v ohledu věcném. Bylo by však třeba zesílit studium metodiky. Ve 3. ročníku byla metodice fyziky dosud věnována druhá část konzultací letního semestru. Jsem přesvědčen, že i když se jedná o posluchače z řad aktivních učitelů, kteří mají určité zkušenosti a jisté teoretické znalosti metodiky, byla metodika fyziky zatlačena do pozadí, ačkoliv znalost speciální metodiky by vyžadovala samostatného postavení a studia. Zkušenosti ze školní praxe ukazují, že metodická úroveň učitelů fyziky není vždy na výši, ačkoliv se metodickému vzdělání jak při prvotním studiu tak ve studiu dalším věnuje zvýšená pozornost. Je-li dokonalá znalost věcná v daném oboru nutnou podmínkou k dosažení dobrých výsledků ve vyučování, je další podmínkou zdaru učitelovy práce jeho metodické vzdělání. Bude-li aprobace pro 2. stupeň dosahováno jen dálkovým studiem, je nutno postarat se o důkladnější vzdělání v metodice příslušných předmětů.

Dálkové studium je vymožeností nového společenského řádu. Poskytuje pracujícím možnost zlepšovat odbornou kvalifikaci a rozvíjet záliby a schopnosti ve prospěch

lidské společnosti. Je přirozeným důsledkem socialistické orientace našeho zřízení. Má spojit praxi s teorií a na tomto základě dospět k výsledkům, jichž dosavadním způsobem nebylo vůbec možno dosáhnout. Je způsobem zcela novým, který si musí teprve získávat zkušenosti a tradici. Jako směr zcela nový naráží mnohde na obtíže, zachází někde do slepých uliček, ale razí si nezadržitelně cestu k úspěchu. Je třeba soustavně sbírat zkušenosti, získávat nové poznatky o jeho metodice a uplatňovat je nekompromisně tam, kde je k tomu příležitost, aby splnilo co nejlépe svůj průkopnický úkol a přispělo svým přínosem k uskutečnění kulturní revoluce. K zdárnému rozvoji potřebuje dálkové studium připravené podmínky. To je zase úkol politický, neboť jedním jeho cílem je ukázat přednost socialistického způsobu vzdělání. Je nutno odstranit názor, že dálkovým studiem je pouze odstraňován přechodný nedostatek potřebných kádrů. Je nutno mezi pracujícími získat zájem o využití této možnosti a u vedoucích činitelů na pracovištích získat pro tuto ušlechtilou snahu pochopení a ocenění. Bude to úloha stranických a odborových organizací na pracovištích. Musí zajistit vhodný výběr posluchačů a zároveň dobré podmínky ke zdaru studia.

Антонин Свобода

O některých problémech zaочного обучения в высших школах

Заочное обучение в высших учебных заведениях в наши дни является весьма распространенной формой получения надлежащего образования. Исходя из целого ряда фактов, возникших при непосредственных наблюдениях обучения в нескольких курсах заочников, изучающих физику, автор посылно при этом пытается выяснить причины неуспеваемости учащихся. Оказывается, показатели неуспеваемости в данном случае значительно превышают процент неуспеваемости студентов, систематически посещающих высшую школу. Подробное расследование всех этих причин педагог-практик свел к одиннадцати пунктам. Один из них имеют для нас принципиальное значение; другие приведенные тут пункты касаются главным образом преподавания физики. Некоторые отдельно взятые причины затем разбираются автором более или менее подробно и в связи с этим выдвигаются им соответствующие частичные предложения о принятии мер, способствующих устраниению недостатков. В дальнейшем автор статьи обращает внимание читателя на некоторые особые мероприятия, которые преследуют ближайшие цели усовершенствования форм организации и улучшения вообще результатов заочного обучения. Так как главным стержнем для настоящего очерка послужили непосредственные наблюдения, касающиеся результатов успеваемости слушателей-заочников, изучающих физику, то, естественно, из данного анализа материала вытекает и несколько важных выводов, относящихся, в конце концов, к области изучения физики. О последних заключениях, касающихся сектора физики, автор говорит в своем конечном разделе.

В настоящее время заочное обучение, действительно, еще находится в стадии не вполне законченного своего развития. Поэтому нам необходимо в дальнейшем накапливать опыт, и на основании новых данных надо создавать соответствующую методику заочного обучения. В таком случае только в строго определенных границах она могла бы с успехом выполнять свое очередное задание. А в дополнение ко всему этому надо также предварительно создать и более благоприятные внешние условия для текущей работы студентов-заочников и их преподавателей.

Antonín Svoboda

Some Problems of University Extension Courses

Taking University extension courses is becoming a current form of education. The author has followed for several terms the studies of non-resident students taking extension courses in physics several terms the studies of non-resident students taking extension courses in physics and he inquires into the causes of failures, whose percentage was considerably higher than with resident

students taking a normal course. He has summed up these causes in 11 points, some of which have a more general validity, others concern mainly those who are studying for a teacher's degree in physics. The author analyses individual causes in detail and makes some suggestions for their removal. Then he draws attention to some measures to be taken to improve the organization and results of extension courses. As the basis of this study has been an inquiry into the attainment of the students of physics, the analysis of the material has resulted in several important conclusions being drawn for the study of physics itself. These conclusions are summarized by the author in the last paragraph.

Extension courses are in a stage of development just now. It is therefore necessary to gather experiences and on their basis to work out the methods to be used in the extension courses so that they may fulfil their task in the best possible way. For this purpose it is also necessary to create favourable external conditions for the students in their places of employment.